

ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИЙ СУПРОВІД РОЗВИТКУ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГІВ ДЛЯ РОБОТИ В ІНКЛЮЗИВНОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Information and Analytical Support for the Development of
Civic Competence of Educators for Work in an Inclusive
Educational Environment

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ ОГЛЯД
Bibliographical Review

Частина 2
Part 2

Національна академія
педагогічних наук України

National Academy of
Educational Sciences of Ukraine

Державна науково-
педагогічна
бібліотека України
імені В. О. Сухомлинського

V. Sukhomlynsky State
Scientific and Educational
Library of Ukraine

Серія
«Наукові дослідження
відділу
наукового інформаційно-
аналітичного супроводу
освіти ДНПБ України
ім. В. О. Сухомлинського»

Series
«Scientific Research of the
Department of Scientific Information
and Analytical Support of Education
of the V. Sukhomlynsky SSEL
of Ukraine»

Київ, 2025
Kyiv, 2025

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
National Academy of Educational Sciences of Ukraine

ДЕРЖАВНА НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ
ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО
V.Sukhomlynsky State Scientific and Educational Library of Ukraine

**ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИЙ СУПРОВІД РОЗВИТКУ
ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГІВ
ДЛЯ РОБОТИ В ІНКЛЮЗИВНОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ**

**INFORMATION AND ANALYTICAL SUPPORT
FOR THE DEVELOPMENT OF CIVIC COMPETENCE OF EDUCATORS
FOR WORK IN AN INCLUSIVE EDUCATIONAL ENVIRONMENT**

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ ОГЛЯД
Bibliographical Review

Частина 2
Part 2

Київ – 2025
Kyiv – 2025

УДК 378:37.091.12:37.015.31:172.12/.13(477)
І-74

Рекомендовано до оприлюднення
вченою радою
Державної науково-педагогічної бібліотеки
України імені В. О. Сухомлинського
(протокол № 14 від 27.10.2025 р.)

Упорядник:

Міськов Г. В., молодший науковий співробітник відділу наукового інформаційно-аналітичного супроводу освіти ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, НАПН України

Рецензент:

Сідаш Н. С., кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри іноземної філології та перекладу Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля

І-74 Інформаційно-аналітичний супровід розвитку громадянської компетентності педагогів для роботи в інклюзивному освітньому середовищі = Information and Analytical Support for the Development of Civic Competence of Educators for Work in an Inclusive Educational Environment : бібліогр. огляд (част. 2) / упоряд. Г. В. Міськов; наук. керівник О. П. Лучанінова. *Віртуальний читальний зал освітянина. Освіта і наука в умовах війни (онлайн-проект)* / ДНПБ України ім. В.О. Сухомлинського ; НАПН України, Київ, 2025. 35 с.

Бібліографічний огляд є одним із прикладних результатів щодо розв'язання завдань наукового дослідження «Інформаційно-аналітичний супровід психологічної науки у воєнний та повоєнний періоди України» у відділі наукового інформаційно-аналітичного супроводу освіти ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та спрямовано на реалізацію Концепції громадянської освіти в Україні на 2024-2030 рр. Присвячено узагальненню й упорядкуванню наукових здобутків з проблеми розвитку громадянської компетентності педагогів для роботи в інклюзивному освітньому середовищі.

Адресовано науковим, науково-педагогічним, бібліотечним працівникам, освітянам, здобувачам освіти, працівникам інформаційних та аналітичних служб, всім тим, хто здійснює підготовку і перепідготовку педагогів для роботи в інклюзивному освітньому середовищі.

УДК 378:37.091.12:37.015.31:172.12/.13(477)

© Державна науково-педагогічна бібліотека України
імені В. О. Сухомлинського, 2025

Зміст

Передмова	4
1. Концептуальні засади та ціннісно-ідеологічні основи громадянської компетентності	8
2. Інноваційно-методичне та технологічне забезпечення розвитку компетентності здобувачів освіти	19
3. Системний супровід та контекстуалізація громадянської компетентності в інклюзивному середовищі	30

ПЕРЕДМОВА

Актуальність дослідження обумовлена критичною важливістю формування стійкої національної та громадянської ідентичності в умовах повномасштабної агресії, повоєнного відновлення та необхідності розбудови відкритого, демократичного суспільства. Вчитель виступає ключовим агентом змін і носієм цінностей, а інклюзивне освітнє середовище (ІОС) є визначальним простором для реалізації принципів рівності, недискримінації та соціального включення всіх громадян. Це вимагає від педагога не лише високої професійної, а й багатокomпонентної громадянської компетентності, включаючи ціннісний (повага до прав людини), когнітивний та діяльнісний компоненти.

У науковій сфері здійснено ґрунтовний аналіз концептуальних засад громадянської освіти, її структури та ролі національної ментальності. Активно досліджуються інноваційно-методичні підходи, зокрема використання іммерсивних технологій, діалогу та практико-орієнтованих форм. Окрему увагу приділено системній підготовці фахівців, впровадженню професійних стандартів та розвитку психологічної компетентності.

Водночас виявлено суперечність між зростаючою потребою суспільства у вчителів із високим рівнем громадянської компетентності, готових до роботи в ІОС, і недостатньою теоретико-методичною розробкою цілісної, інформаційно-аналітичної та системної моделі супроводу, яка б забезпечувала ефективний моніторинг, діагностику та індивідуальну траєкторію неперервного розвитку цієї компетентності.

У першому параграфі «Концептуальні засади та ціннісно-ідеологічні основи громадянської компетентності» проаналізовано концептуальні засади та ціннісно-ідеологічні основи громадянської компетентності вчителя.

У другому параграфі «Інноваційно-методичне та технологічне забезпечення розвитку компетентності здобувачів освіти» систематизовано

інноваційно-методичне та технологічне забезпечення розвитку компетентності як основи для інструментарію супроводу.

У третьому параграфі «Системний супровід та контекстуалізація громадянської компетентності в інклюзивному середовищі» обґрунтовано системні, організаційні та контекстуальні умови (професійні стандарти, цифрова готовність, інклюзивна модель компетентностей) ефективного супроводу.

Теоретичне значення роботи полягає у поглибленні наукових уявлень про структуру та механізми формування громадянської компетентності в контексті ІОС, а також у теоретичному обґрунтуванні потреби та концепції інформаційно-аналітичного супроводу.

Практичне значення полягає у можливості використання систематизованих матеріалів для модернізації освітніх програм закладів вищої та післядипломної педагогічної освіти; розробки діагностичного інструментарію для оцінки рівня сформованості громадянської компетентності педагогів; надання практичних рекомендацій освітнім менеджерам та методистам щодо впровадження системного супроводу професійної та громадянської готовності вчителів до роботи в умовах різноманіття.

Ця робота систематизує підходи до інформаційно-аналітичного супроводу розвитку громадянської компетентності педагогів в інклюзивному освітньому середовищі, є корисною для широкого кола фахівців, чия діяльність пов'язана з освітою, професійною підготовкою та управлінням персоналом. Результати бібліографічного огляду мають значне практичне значення для здобувачів вищої та післядипломної освіти, освітніх менеджерів та практикуючих педагогів. Вони можуть бути використані для оновлення освітніх програм, розробки діагностичних інструментів та надання практичних рекомендацій щодо створення справді інклюзивного та стійкого освітнього середовища.

PREFACE

The relevance of this research is determined by the critical importance of forming a stable national and civic identity amidst the challenges of full-scale aggression, post-war recovery, and the necessity of building an open, democratic society. The teacher acts as a key agent of change and a bearer of values, and the Inclusive Educational Environment (IEE) is the defining space for realizing the principles of equality, non-discrimination, and social inclusion of all citizens. This requires from the educator not only high professional skills but also a multi-component civic competence, encompassing the value-based component (respect for human rights), the cognitive component, and the activity-based component.

In the academic sphere, a thorough analysis of the conceptual foundations of civic education, its structure, and the role of national mentality has been carried out. Innovative methodological approaches are actively being researched, particularly the use of immersive technologies, dialogue, and practice-oriented forms. Special attention is paid to the systemic training of specialists, the implementation of professional standards, and the development of psychological competence.

At the same time, a contradiction has been identified between the growing societal need for teachers with a high level of civic competence, ready to work in the IEE, and the insufficient theoretical and methodological development of a holistic, information-analytical, and systemic support model that would ensure effective monitoring, diagnostics, and an individual trajectory for the continuous development of this competence.

In the first section, “Conceptual Foundations and Value-Ideological Bases of Civic Competence,” the conceptual foundations and value-ideological bases of the teacher's civic competence are analyzed.

In the second section, “Innovative Methodological and Technological Provision for the Development of Competence of Education Seekers,” the innovative methodological and technological provision for competence development is systematized as a basis for the support toolkit.

In the third section, “Systemic Support and Contextualization of Civic Competence in the Inclusive Environment,” the systemic, organizational, and contextual conditions (professional standards, digital readiness, inclusive competence model) for effective support are substantiated.

The theoretical significance of the work lies in deepening scientific understanding of the structure and mechanisms of civic competence formation in the context of the IEE, as well as in the theoretical substantiation of the need for and concept of information-analytical support.

The practical significance lies in the possibility of using the systematized materials for: modernizing educational programs of institutions of higher and postgraduate pedagogical education; developing diagnostic tools for assessing the level of formation of civic competence of educators; and providing practical recommendations to educational managers and methodologists regarding the implementation of systemic support for the professional and civic readiness of teachers to work in conditions of diversity.

This work, which systematizes approaches to the information-analytical support of the development of civic competence of educators in an inclusive educational environment, is useful for a wide range of specialists whose activities are related to education, professional training, and personnel management.

1. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ТА ЦІННІСНО-ІДЕОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

1. Ратушняк, Н. М., Косовець, М. О., & Гришук, М. І. (2025). Вплив сучасних освітніх реформ на відновлення національної ідентичності України в повоєнний період. *Педагогічна Академія: наукові записки*, (15). <https://doi.org/10.5281/zenodo.14892461>

У статті проаналізовано, як освітні реформи впливають на національну ідентичність після війни. Це дослідження є необхідним ціннісно-мотиваційним підґрунтям для формування громадянської компетентності педагогів, оскільки саме усвідомлення національної ідентичності є основою для активної громадянської позиції та поваги до прав людини, що критично важливо в інклюзивному середовищі.

Авторками обґрунтовано необхідність комплексного відновлення суспільства (включно з освітнім сектором) після війни. Це вимагає від педагогів не лише професійних, а й високих громадянських якостей та готовності до інклюзії (оскільки кількість людей з психологічними та фізичними травмами зростає).

Опосередковано виділено ціннісний компонент громадянської компетентності педагога таким, що педагог має бути носієм національних цінностей, щоб передати їх учням, формуючи їхню громадянську ідентичність; учитель несе відповідальність за формування в учнів активної громадянської позиції та готовності до відбудови країни. В дослідженні дослідниці спираються на засади освітніх реформ (НУШ), які передбачають ціннісно-орієнтоване навчання та розвиток соціальної і громадянської компетентності (загальної для всіх учнів, включно з учнями з ООП).

Використовувалися теоретичні методи (аналіз, узагальнення, порівняння) для осмислення ідеологічної основи роботи педагога в умовах реформ.

Хоча в статті фокус на ідентичність, але в ній вимагається від педагога вміння інтегрувати елементи національного виховання у свій предмет, що є

проявом діяльнійшої громадянської компетентності. У повоєнний період формування ідентичності має бути травмоінформованим та інклюзивним, вимагаючи від педагога навичок емпатії та конструктивної комунікації з вразливими групами.

З огляду на підсумки дослідження, можна стверджувати, що відновлення національної ідентичності є наріжним каменем громадянської освіти. Це завдання вимагає від педагогів не просто високого професіоналізму, а й глибоко розвиненої громадянської компетентності, яка здатна впоратися з соціальною та психологічною інклюзією в повоєнному суспільстві.

Практична значущість роботи полягає як у формуванні ціннісної основи, так і в обґрунтуванні інклюзії. Ідеологічна база статті формує фундамент для розробки програм підвищення кваліфікації, спрямованих на ціннісний компонент громадянської компетентності (патріотизм, відповідальність). У той же час у повоєнний період інклюзія стає не лише освітнім, а й національно-громадянським пріоритетом. Вона забезпечує єдність нації, включаючи всіх, хто постраждав. Це посилює необхідність розвитку інклюзивної культури та громадянської толерантності у педагогів.

Дослідження відкриває шлях до подальшого вивчення впливу національно-патріотичного виховання на соціалізацію та адаптацію дітей з особливими освітніми потребами, які пережили травматичний досвід, що є важливим напрямом розвитку громадянської компетентності педагога в інклюзії.

2. Рашидова, С. С. (2025). Проблема формування громадянської компетентності у суб'єктів інклюзивного освітнього простору в працях українських учених: аналітичний огляд. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*, 1(111), 119–131. <https://doi.org/10.33216/2220-6310/2025-111-1-119-131>

У статті акцентується увага на аналізі наукових праць українських учених щодо проблеми формування громадянської компетентності у всіх суб'єктів інклюзивного освітнього простору, підкреслюючи роль цього середовища як платформи для розвитку громадянських якостей, особливо у педагогів.

Авторкою обґрунтовано актуальність дослідження необхідністю всебічного розвитку громадянської зрілості та компетентності всіх учасників освітнього процесу, особливо в умовах інклюзії. Це вимагає від педагогів не лише професійної, але й високої громадянсько-правової готовності до реалізації принципів рівності, поваги до різноманіття та прав людини у практичній роботі з дітьми з особливими освітніми потребами (ООП).

У роботі досягнуто поставленої мети та здійснено аналітичний огляд наукового доробку українських учених щодо проблеми формування громадянської компетентності у суб'єктів інклюзивного освітнього простору та визначено методологічні підходи й основні напрями подальших досліджень.

Основними завданнями статті є: систематизація існуючих в українській науці підходів до визначення сутності та структури громадянської компетентності в контексті інклюзивної освіти; виявлення та аналіз методологічних засад формування громадянської компетентності (компетентнісний, середовищний, міждисциплінарний підходи); окреслення ролі інклюзивного освітнього середовища як чинника розвитку громадянських якостей; акцентування уваги на особливій значущості громадянської компетентності педагога в умовах інклюзії; виявлення наукових прогалин у дослідженні цієї проблематики.

Науковою новизною в дослідженні є комплексна систематизація теоретичних поглядів українських вчених на проблему формування громадянської компетентності саме в умовах інклюзії. Вперше в межах огляду чітко визначено методологічні підходи (компетентнісний, середовищний, міждисциплінарний), що лежать в основі формування цієї компетентності, особливо виділено педагога як ключового агента змін.

Дослідження базується на працях українських учених з питань громадянської освіти, громадянської компетентності, інклюзивної освіти, спеціальної педагогіки, а також на принципах компетентнісного, середовищного та міждисциплінарного підходів.

Основними результатами роботи є виокремлення таких положень та аргументів, як інклюзивне освітнє середовище є не просто місцем навчання, а платформою для практичного засвоєння громадянських цінностей: поваги, недискримінації та рівності; громадянська компетентність педагога є фундаментальною передумовою ефективної інклюзії, оскільки його професійна готовність і особистісна зрілість безпосередньо впливають на формування цих якостей в учнів (як з ООП, так і без них); формування громадянської компетентності має відбуватися на основі інтеграції компетентнісного та середовищного підходів, де середовище виступає як фактор, що моделює громадянські взаємини; в українській науці наявна недостатня увага до формування громадянської компетентності саме у педагогів та осіб з ООП, що вказує на наукову прогалину.

У статті представлено аналітичну картину стану наукової розробки проблеми формування громадянської компетентності у суб'єктів інклюзивного освітнього простору в Україні, визначено ключові методологічні орієнтири дослідження, а також акцентовано на пріоритетній ролі педагога як носія громадянських цінностей інклюзивного суспільства. Виявлено потребу в подальшій розробці теоретико-методичних засад підготовки педагогів.

У кінцевих положеннях авторка вказує, що, незважаючи на значний інтерес до громадянської компетентності в Україні, залишається недосконало розробленою проблема її формування саме в умовах інклюзивного освітнього простору. Громадянська компетентність педагога в інклюзії має бути пріоритетом, оскільки вона забезпечує якісне впровадження інклюзивних цінностей та принципів. Необхідна активізація досліджень та розробка практичних рекомендацій, спрямованих на подолання виявлених наукових прогалин.

Результати дослідження можуть бути використані у процесі підвищення кваліфікації та перепідготовки педагогічних кадрів для розробки нових навчальних програм, які інтегрують громадянську компетентність та інклюзивну освіту. При розробці освітньої політики та стандартів для формування

громадянської компетентності в умовах інклюзії. Практичними працівниками інклюзивних ресурсних центрів та закладів освіти для самооцінки та розвитку власної громадянської зрілості та компетентності, необхідної для ефективної роботи.

3. Сергійчук, О. (2024). Формування національної ментальності як складової громадянської компетентності у процесі фахової підготовки майбутнього педагога. *Наукові записки Університету Григорія Сковороди в Переяславі. Серія: Педагогіка і психологія*, (82), 126–132. <https://doi.org/10.24919/2308-4863/82-2-59>.

У статті акцентується увага на необхідності формування національної ментальності як важливої ціннісно-мотиваційної складової громадянської компетентності майбутнього педагога. Це обґрунтовується потребою підготовки фахівців, здатних виховувати свідомих громадян і формувати у дітей та молоді відкритість, толерантність та повагу до прав людини, що є базовими елементами для створення інклюзивного та демократичного освітнього середовища.

Авторкою обґрунтовано актуальність дослідження у контексті зміни парадигми освіти та євроінтеграційних процесів, які вимагають від педагога не лише високого рівня фахових знань, але й сформованої громадянської позиції та особистісної зрілості. Це стає особливо важливим для роботи в інклюзивному середовищі, де успіх навчального процесу залежить від толерантності, емпатії та прийняття індивідуальних відмінностей з боку вчителя.

У роботі досягнуто поставленої мети і теоретично обґрунтовано та розкрито сутність національної ментальності як чинника, що визначає ціннісно-мотиваційний компонент громадянської компетентності майбутнього педагога у процесі фахової підготовки.

Реалізуючи основні завдання статті, було визначено та проаналізовано сутність понять «громадянська компетентність», «ментальність», «національна ментальність»; охарактеризовано фактори, що впливають на формування майбутнього педагога; обґрунтовано необхідність впровадження методів,

спрямованих на розвиток ціннісно-мотиваційного компоненту громадянської компетентності в системі вищої педагогічної освіти.

Науковою новизною в дослідженні є уточнення змісту та ролі національної ментальності як фундаментальної ціннісної основи громадянської компетентності педагога, що є необхідною передумовою його інклюзивної готовності (здатності створювати освітнє середовище, вільне від дискримінації та упереджень).

Дослідження базується на аналізі наукової, філософської та психолого-педагогічної літератури з питань громадянської освіти, формування національної свідомості та компетентнісного підходу в освіті, а також на положеннях освітніх реформ України.

Основними результатами роботи є виокремлення таких положень та аргументів: громадянська компетентність є інтегративною якістю, яка формується не лише знаннями, а й на ціннісній основі національної ментальності; педагог, який усвідомлює власну ідентичність, здатний формувати відкритість та повагу до різноманіття в учнів; успіх виховання активної громадянської позиції та толерантності (необхідних для інклюзії) залежить від рівня особистісної зрілості самого вчителя.

У статті представлено структурний аналіз поняття «громадянська компетентність», де національна ментальність чітко виділена як ціннісно-мотиваційний компонент. Охарактеризовано педагогічні умови та фактори, які сприяють формуванню такої компетентності у студентів-педагогів у процесі їхньої фахової підготовки.

У кінцевих положеннях авторка вказує на те, що формування громадянської компетентності є складним, цілеспрямованим процесом, який має бути інтегрований у всю систему фахової підготовки. Педагог, який володіє цією компетентністю, стає ефективним агентом змін та здатний створювати демократичне, толерантне та інклюзивне освітнє середовище, забезпечуючи повагу до прав усіх учасників освітнього процесу.

Результати дослідження можуть бути використані для модернізації навчальних програм закладів вищої освіти, розробки методичних рекомендацій та спецкурсів для підвищення кваліфікації педагогів, спрямованих на розвиток їхньої громадянської свідомості та інклюзивної культури.

4. Олійник, О. М., & Солошенко, О. М. (2024). Формування громадянської компетентності як провідний вектор діяльності кафедри теорії і методики викладання суспільно-правових дисциплін. *Новий Колегіум*, 4(116), 93–97. <https://doi.org/10.34142/nc.2024.4.93>

У статті акцентується увага на тому, що громадянська компетентність розглядається як інструмент для розширення можливостей розвитку особистості у суспільстві, стимулювання її мотивації, автономії та відповідальності. Вона є однією з ключових компетентностей для розвитку таких якостей, як повага до прав людини та підготовка молоді до ролі громадян відкритого демократичного суспільства. Формування цієї компетентності у вчителів є пріоритетною умовою, особливо в умовах війни, та необхідною базою для толерантної роботи в інклюзивному середовищі.

Авторами обґрунтовано актуальність дослідження у зв'язку з необхідністю становлення громадянського суспільства в Україні та відповідністю Закону України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності». Актуальність посилюється умовами війни, коли громадянська компетентність має прямий зв'язок з національною ідеєю, справедливістю та правами людини. Для педагогів це означає необхідність володіти високим рівнем ціннісних установок, що є основою для реалізації прав усіх учнів в інклюзії.

У роботі досягнуто поставленої мети і було теоретично обґрунтовано громадянської компетентності як провідного вектора діяльності кафедри, а також визначено її зміст, структуру та роль у професійному й особистому розвитку майбутніх педагогів.

Визначено сутність громадянської компетентності на основі законодавчих та наукових джерел; охарактеризовано її зв'язок з демократією та правами людини; обґрунтовано роль кафедри у формуванні цієї компетентності у здобувачів освіти; окреслено напрями її формування, необхідні для роботи з різними категоріями учнів, включаючи інклюзивні.

Науковою новизною в дослідженні є конкретизація громадянської компетентності як провідного, а не допоміжного, вектора діяльності кафедр. Це підкреслює її системоутворюючу роль у підготовці педагога, здатного до соціальної активності, відповідальності та поваги до інших культур (ключові якості для інклюзії).

Дослідження базується на законодавчих актах України (зокрема, Законі «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності») та на працях вітчизняних науковців, які досліджують питання громадянської освіти, демократії та компетентнісного підходу.

Основними результатами роботи є виокремлення таких положень та аргументів: громадянська компетентність є інструментом для розширення можливостей розвитку особистості та повинна включати соціальну активність, відповідальність і повагу до прав людини. Ці якості є фундаментом для педагогічної діяльності в інклюзивному освітньому середовищі, оскільки інклюзія є формою реалізації прав людини на освіту. Формування цієї компетентності є пріоритетом і має здійснюватися як на теоретичному, так і на практичному рівнях підготовки.

У статті представлено чітке визначення громадянської компетентності, її актуальність у повоєнний час та напрями формування (зокрема, через викладання суспільно-правових дисциплін). Це підтверджує, що громадянська компетентність є складовою професійного та особистого розвитку вчителя, необхідною для забезпечення толерантності та рівності в освітньому процесі.

У кінцевих положеннях автори наголошують, що громадянська компетентність є невід'ємною умовою для становлення відкритого

демократичного суспільства. Її формування у майбутніх педагогів є ключовим завданням, оскільки вчитель є носієм цінностей, які визначають якість соціальної інтеграції та інклюзії в освітньому середовищі.

Результати дослідження можуть бути використані для вдосконалення навчально-методичного забезпечення та програм підготовки педагогів, інтеграції ціннісних та правових аспектів громадянської компетентності у всі дисципліни, а також для розробки тренінгів для чинних педагогів, спрямованих на посилення правової та громадянської свідомості для ефективної роботи в інклюзивних класах.

5. Кульбач, Л. М. (2025). *Формування концепції громадянської освіти у вітчизняній педагогічній думці (кінець XX - початок XXI ст.)* [Дис. доктора філософії, Криворізький державний педагогічний університет]. Електронна бібліотека Криворізького державного педагогічного університету. <https://elibrary.kdpu.edu.ua/handle/123456789/11680>

У роботі акцентується увага на історико-педагогічному аналізі становлення та розвитку концепції громадянської освіти у вітчизняній педагогічній думці. Дослідження розкриває теоретичні, методологічні та ціннісні засади, які є фундаментом для формування громадянської компетентності сучасного педагога, здатної реагувати на виклики демократії, прав людини та, відповідно, принципи інклюзивної освіти.

У дослідженні авторкою обґрунтовано актуальність дослідження необхідністю переосмислення, систематизації та інтеграції вітчизняного педагогічного досвіду у сфері громадянської освіти. Це є критично важливим для оновлення системи підготовки педагогічних кадрів, які мають виступати носіями демократичних цінностей, толерантності та соціальної відповідальності. Ці цінності є ідеологічною основою інклюзивного освітнього середовища.

У роботі досягнуто поставленої мети і було теоретично обґрунтовано та розкрито основні етапи й тенденції формування концепції громадянської освіти у вітчизняній педагогічній думці наприкінці XX – початку XXI століття.

На виконання основних завдань, автором проаналізовано філософські, соціально-педагогічні та законодавчі передумови становлення концепції; виокремлено та систематизовано основні підходи, принципи та цінності громадянської освіти; визначено місце і роль педагога у реалізації концепції; окреслено провідні напрями розвитку концепції в умовах сучасних викликів.

Науковою новизною в роботі є комплексне історико-педагогічне дослідження та періодизація процесу формування концепції громадянської освіти. Вперше систематизовано, як концептуальні ідеї (права людини, демократична культура) можуть бути використані для обґрунтування змісту та структури громадянської компетентності педагога, необхідної для його інклюзивної практики.

Дослідження базується на компетентнісному та історико-педагогічному підходах, а також на ідеях провідних вітчизняних учених (педагогів, філософів, юристів), які досліджували проблеми становлення громадянського суспільства, національної ідентичності та демократичного виховання.

Основними результатами роботи є виокремлення таких положень та аргументів: концепція громадянської освіти розвивалася від ідеологічних до ціннісно-орієнтованих та компетентнісних моделей; громадянська компетентність є інтегративною якістю педагога і включає правову культуру та прийняття різноманіття; ефективність інклюзії прямо залежить від ціннісного рівня педагога, закладеного громадянською освітою.

У статті представлено узагальнену модель концепції громадянської освіти у вітчизняній думці, визначено її ключові принципи (наприклад, принцип соціальної справедливості та толерантності). Ці принципи є методологічною основою для розробки програм розвитку громадянської компетентності педагогів, які працюють в умовах інклюзії.

У кінцевих положеннях авторка вказує на те, що формування цілісної концепції громадянської освіти має стати основою для реформування педагогічної підготовки. Педагог має бути не просто фахівцем, а свідомим

громадянином, що є ключовою передумовою для створення толерантного та відкритого інклюзивного освітнього середовища.

Результати дослідження можуть бути використані для оновлення змісту навчальних дисциплін у педагогічних закладах вищої освіти, розробки освітніх програм та тренінгів для підвищення кваліфікації педагогів, спрямованих на посилення громадянської, правової та інклюзивної компетентностей.

2. ІННОВАЦІЙНО-МЕТОДИЧНЕ ТА ТЕХНОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ

1. Іванова, В. В., & Шепілев, Д. С. (2024). Використання імерсивних технологій для розвитку громадянських компетентностей у Новій українській школі. *Педагогічна Академія: наукові записки*, (12). <https://doi.org/10.5281/zenodo.14516588>

У статті акцентується увага на потенціалі імерсивних технологій (віртуальна та доповнена реальність) як інноваційного інструменту для розвитку громадянських компетентностей учнів НУШ. У контексті інклюзивного освітнього середовища ці технології розглядаються як засіб, що забезпечує доступність, візуалізацію складних громадянських концепцій та сприяє формуванню емпатії та толерантності через змодельований досвід.

Авторами обґрунтовано актуальність дослідження необхідністю модернізації методичного забезпечення громадянської освіти відповідно до викликів цифрового суспільства та вимог доступності. Актуальність для інклюзії полягає у тому, що імерсивні технології надають педагогам ефективний спосіб залучити до активного громадянського навчання всіх учнів, включно з тими, хто має особливі освітні потреби завдяки мультисенсорному та адаптивному контенту.

У роботі досягнуто поставленої мети і теоретично обґрунтовано та розроблено методичні підходи до використання імерсивних технологій для підвищення ефективності формування громадянських компетентностей учнів, підкреслюючи їхню роль як інструменту інклюзивного навчання.

Основними завданнями статті було: аналіз сутності імерсивних технологій та їхній дидактичний потенціал; визначення компоненти громадянської компетентності, які найбільш ефективно розвиваються за допомогою цих технологій (ціннісний, діяльнісний); розробка прикладів та сценаріїв застосування імерсивних технологій для створення інклюзивного досвіду у громадянській освіті.

Науковою новизною в дослідженні є обґрунтування інтеграції імерсивних технологій безпосередньо у процес розвитку громадянських компетентностей та їх позитивний вплив на інклюзивність освітнього процесу. Це відкриває нові

методичні горизонти для педагогів у створенні доступного, безпечного та толерантного навчального простору.

Дослідження базується на компетентнісному та технологічному підходах, принципах цифрової дидактики, а також на концептуальних засадах громадянської освіти та інклюзивного навчання.

Основними результатами роботи є виокремлення таких положень та аргументів: імерсивні технології створюють емоційно насичений досвід, що є найважливішим для формування ціннісного компоненту громадянської компетентності (емпатія, повага, соціальна відповідальність); ці технології дозволяють персоналізувати навчальні завдання, роблячи їх доступними для учнів з ООП, що посилює інклюзивність громадянської освіти; педагог, який володіє цими інструментами, демонструє високу методичну та цифрову компетентність, необхідну для ефективної роботи в сучасному інклюзивному середовищі.

У статті представлено практичні моделі використання імерсивних технологій (VR-екскурсії, AR-симуляції) для формування громадянських навичок (критичне мислення, прийняття рішень) та запропоновано шляхи їх впровадження в інклюзивну практику.

У кінцевих положеннях автори вказують на те, що імерсивні технології є потужним каталізатором для розвитку громадянської компетентності в НУШ. Їхнє використання не лише модернізує освітній процес, але й вирішує завдання інклюзії, забезпечуючи глибоке залучення та індивідуальну адаптацію для кожного учня.

Результати дослідження можуть бути використані для розробки навчальних курсів із використання цифрових технологій для громадянської освіти в закладах післядипломної освіти; для створення методичних посібників для вчителів, які працюють в інклюзивних класах, з акцентом на адаптивному використанні імерсивних інструментів.

2. Прокопенко, В. В. (2025). *Формування громадянської компетентності засобами інноваційних технологій: опис педагогічного досвіду*. Полтавський державний медичний університет, Фаховий медико-фармацевтичний коледж. Полтава. Взято з https://college.pdmu.edu.ua/storage/ft_college_mrob/docs/vS6qkD8BDOxkpe8k8vV6jO9l1tkDAuLinzk342U0.pdf (дата звернення 01.07.2025)

У статті акцентується увага на критичній важливості громадянської компетентності як чинника спротиву агресії та збереження національної ідентичності в умовах повномасштабної війни. Досвід зосереджений на технологічному аспекті формування цієї компетентності, використовуючи інноваційні технології для забезпечення соціальної активності, критичного мислення та підготовки громадян відкритого демократичного суспільства.

Авторкою обґрунтовано актуальність дослідження у зв'язку з зовнішніми викликами (війни та інформаційної агресії), які вимагають від громадян та, особливо, від педагогів, високої цифрової та медіаграмотності для критичного сприйняття інформації. Актуальність для інклюзивного середовища підкреслюється потребою використання інноваційних технологій як інструменту диференціації, адаптації та забезпечення доступності навчального процесу для всіх категорій учнів, включаючи осіб з ООП.

У роботі досягнуто поставленої мети, систематизовано та описано педагогічний досвід щодо формування громадянської компетентності у здобувачів освіти шляхом впровадження інноваційних технологій та інтерактивних методів навчання.

Визначено теоретичні основи формування громадянської компетентності у сучасному освітньому просторі; описано та адаптовано сучасні інноваційні технології для розвитку громадянських якостей (критичного мислення, толерантності, відповідальності); продемонстровано практичне застосування цих технологій у навчальному процесі.

Науковою новизною в дослідженні є практичне обґрунтування та апробація комплексу інноваційних технологій (наприклад, вебквести, цифрові кейси, технології медіаосвіти) як ефективного засобу формування діяльнісного

та технологічного компонентів громадянської компетентності педагога. Це розширює методичний інструментарій для роботи в умовах цифрового та інклюзивного середовища.

Дослідження базується на положеннях Концепції розвитку громадянської освіти в Україні, компетентнісного підходу в освіті, а також на працях вітчизняних та зарубіжних учених щодо застосування інноваційних та цифрових технологій у навчальному процесі.

Основними результатами роботи є виокремлення таких положень та аргументів: інноваційні технології є незамінним інструментом для формування активної громадянської позиції (наприклад, через моделювання соціальних ситуацій); громадянська компетентність формується ефективно лише у діяльності; цифрова компетентність педагога є передумовою для формування у дітей цифрового громадянства та є необхідною для забезпечення технологічної доступності інклюзивного освітнього середовища.

У статті представлено систематизований опис використання конкретних інноваційних технологій (зокрема, інтерактивних та цифрових) у формуванні громадянської компетентності. Надано практичні приклади та схеми застосування методів, які демонструють, як саме педагог може розвивати критичне мислення та толерантність, необхідні для роботи в інклюзивному класі.

У кінцевих положеннях авторка наголошує, що формування громадянської компетентності потребує інтеграції інноваційних підходів та технологій. Успіх цього процесу залежить від готовності педагога постійно оновлювати свій методичний арсенал, що дозволяє йому ефективно працювати з різноманітним учнів та викликами часу, а отже, створювати сучасне інклюзивне освітнє середовище.

Результати дослідження можуть бути використані як готовий методичний матеріал для тренінгів, спецкурсів та семінарів з підвищення кваліфікації педагогів, спрямованих на розвиток їхньої технологічної готовності та громадянської компетентності для ефективного застосування у професійній діяльності, зокрема в інклюзивних класах.

3. Висоцька, О. Є., & Швидун, Л. Т. (2025). Можливості використання в початковій освіті філософських вправ та філософського діалогу. *Інноваційна педагогіка*, 83(2), 1–5. <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2025/83.2.3>

У статті акцентується увага на необхідності використання філософських вправ та діалогу як ефективного інструменту для формування громадянської компетентності та розвитку критичного мислення в учнів початкової школи. Це має вирішальне значення в умовах трансформації суспільства, що вимагає від громадян демократичних навичок, толерантності та здатності до конструктивного спілкування.

Авторами обґрунтовано актуальність дослідження у зв'язку з гострою потребою формування громадянської компетентності як наскрізної лінії освітнього процесу. Це вимагає від педагогів володіння гуманістичними та діалоговими методами, які вчать дітей поважати думку іншого та вирішувати конфлікти, що є необхідною умовою для створення інклюзивного, безпечного та толерантного освітнього середовища.

У роботі досягнуто поставленої мети, теоретично обґрунтовано та розкрито можливості використання філософських вправ і філософського діалогу як ефективних педагогічних засобів формування громадянської компетентності учнів початкової освіти.

Визначено сутність та структуру громадянської компетентності, акцентуючи на її ціннісному компоненті; проаналізовано роль філософського діалогу у розвитку критичного мислення та толерантності; описано конкретні приклади та методики застосування філософських вправ, які може використовувати педагог.

Науковою новизною в дослідженні є практичне обґрунтування філософського діалогу як системоутворюючого методу для розвитку толерантності, вміння аргументувати та приймати індивідуальні відмінності з молодшого віку, що безпосередньо корелює з ціннісними орієнтирами роботи педагога в інклюзивному середовищі.

Дослідження базується на положеннях Концепції розвитку громадянської освіти в Україні, принципах Нової української школи (НУШ), яка орієнтована на компетентнісний підхід, та на ідеях Філософії для дітей (Р4С).

Основними результатами роботи є виокремлення таких положень та аргументів: філософський діалог створює демократичне середовище в класі, де цінується кожна індивідуальна думка, що сприяє прийняттю різноманіття (основа інклюзії); громадянська компетентність формується через активну діяльність (діалог), а не пасивне засвоєння знань; вміння критично мислити та аргументувати є незамінними громадянськими якостями в сучасному інформаційному суспільстві.

У статті представлено систематизований опис філософських вправ та структури діалогу, які можуть бути інтегровані в початкову освіту. Це забезпечує педагогів готовим методичним інструментарієм для прямого формування ціннісно-мотиваційного компоненту громадянської компетентності.

У кінцевих положеннях авторки вказують на те, що філософський діалог є ефективною педагогічною технологією, яка має бути освоєна сучасним педагогом. Застосування цієї методики дозволяє виховувати толерантних, соціально активних та відповідальних громадян, що є критично важливим для роботи в умовах інклюзивного освітнього середовища.

Результати дослідження можуть бути використані для вдосконалення навчальних програм та розробки тренінгів для підвищення кваліфікації педагогів. Вони забезпечують методичну базу для розвитку тих громадянських якостей (критичне мислення, толерантність, повага), які є необхідними для успішної інклюзивної практики.

4. Дольнікова, Л. В., & Нанівський, Р. С. (2025). Громадянське виховання в педагогічній спадщині Омеляна Вишневського: сучасний вимір. *Академічні візії*, (46). <https://doi.org/10.5281/zenodo.17150948>.

У статті акцентується увага на формуванні громадянської компетентності сучасної молоді через призму науково-педагогічної спадщини Омеляна Вишневського. Це обґрунтовується необхідністю використання національно-

орієнтованих моральних цінностей та виховного ідеалу для зміцнення національної та громадянської ідентичності, особливо в умовах війни. Це забезпечує педагога ціннісним фундаментом, необхідним для гуманістичної та толерантної роботи в інклюзивному освітньому середовищі.

Авторами обґрунтовано актуальність дослідження необхідністю протистояти зовнішнім викликам шляхом зміцнення національно-громадянської ідентичності та моральних цінностей. Аналіз спадщини Вишневського дозволяє виокремити універсальні гуманістичні принципи, які є життєво важливими для роботи сучасного педагога. Зокрема, принципи поваги до гідності особистості та гуманізму є основою для успішної інклюзивної практики.

Проаналізовано та актуалізовано ключові аспекти громадянського виховання, висвітлені у педагогічній спадщині Омеляна Вишневського, та обґрунтовано їхнє значення для формування громадянської компетентності сучасного педагога.

Проведено детальний огляд літературних джерел щодо засад виховання у спадщині О. Вишневського; встановлено та акцентовано ключові аспекти громадянської освіти (патріотизм, моральні цінності, громадянська позиція), актуальні сьогодні; обґрунтовано необхідність перегляду виховної роботи в період війни.

Науковою новизною в дослідженні є актуалізація та практична інтерпретація виховних ідеалів О. Вишневського в контексті сучасних компетентнісних вимог. Встановлено, що моральні та національні цінності, які він пропагував, є наріжним каменем для розвитку ціннісно-мотиваційного компоненту громадянської компетентності педагога, необхідного для роботи з різноманіттям в інклюзії.

Дослідження базується на науково-педагогічній спадщині Омеляна Вишневського щодо формування виховного ідеалу молоді, а також на законодавчих документах України, що стосуються національної та громадянської ідентичності.

Основними результатами роботи є виокремлення таких положень та аргументів: громадянська компетентність має ґрунтуватися на глибоких моральних та національних цінностях (згідно з Вишневським); педагог має бути носієм цього виховного ідеалу; повага до гідності особистості та гуманізм є не лише національними цінностями, але й фундаментальними принципами інклюзивного освітнього середовища.

У статті представлено детальний огляд засад виховної роботи, які підтверджують, що громадянське виховання є першочерговим елементом професійної підготовки педагога. Надано чіткі акценти на особливостях виховної роботи в період війни, що вимагає від педагогів підвищеної громадянської та моральної стійкості.

У кінцевих положеннях автори звертають увагу на те, що педагогічна спадщина Омеляна Вишневського є актуальним джерелом для формування ціннісно-орієнтованого змісту громадянської компетентності. Це дозволяє підготувати педагогів, які здатні не лише передавати знання, а й виховувати толерантність, емпатію та повагу до прав усіх учнів, що є ключовим для інклюзивного середовища.

Результати дослідження можуть бути використані для включення ідей Вишневського у навчальні програми для підготовки педагогів, розробки методичних рекомендацій та виховних заходів, спрямованих на формування морально-громадянських якостей, необхідних для створення гуманістичного та інклюзивного освітнього простору.

5. Скакальська, І. Б., & Левчук, А. В. (2025). Формування громадянської компетентності майбутніх учителів історії та громадянської освіти під час фахової підготовки (на прикладі навчальної музейно-археологічної практики). *Науковий вісник Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка. Педагогічні науки*, (19), 96–103. <https://doi.org/10.32782/2410-2075-2024-19.12>

У статті акцентується увага на діяльнісних методиках формування громадянської компетентності майбутніх педагогів через навчальну музейно-

археологічну практику. Цей підхід є критично важливим для інклюзивного середовища, оскільки він навчає педагога організовувати активну, практичну та інтерактивну взаємодію з учнями. Така взаємодія сприяє розвитку ціннісних орієнтацій (поваги, толерантності) та забезпечує рівні можливості участі для всіх учнів, незалежно від їхніх індивідуальних освітніх потреб.

Обґрунтовано актуальність дослідження необхідністю підготовки громадянсько-компетентного педагога, який здатний працювати з різноманіттям у класі. Діяльнісні та практико-орієнтовані методи (як музейно-археологічна практика) є актуальними, оскільки вони формують толерантність, міжкультурну повагу та прийняття індивідуальних відмінностей — якості, що є ідеологічною основою та практичною вимогою для ефективної роботи в інклюзивному освітньому середовищі.

У роботі досягнуто поставленої мети, теоретично обґрунтовано та розкрито методичні можливості навчальної музейно-археологічної практики як інструменту формування громадянської компетентності майбутніх учителів, що посилює їхню готовність до інклюзивної взаємодії.

Визначено структури громадянської компетентності, особливо її ціннісно-мотиваційний та діяльнісний компоненти; проаналізовано, як саме музейно-археологічна практика розвиває навички командної роботи, діалогу та поваги до культурної спадщини; обґрунтовано застосування цих навичок педагогами для організації інклюзивних освітніх ситуацій.

Науковою новизною в дослідженні є обґрунтування інтеграції музейно-археологічної практики у фахову підготовку як методичного засобу, що опосередковано готує педагогів до інклюзії. Практика розвиває гнучкість мислення, креативність у поданні матеріалу та чутливість до історичного контексту, що є ключовими професійними якостями для адаптації навчального контенту під особливі освітні потреби.

Дослідження базується на компетентнісному підході до підготовки педагогів, принципах діяльнісного навчання, а також на положеннях

громадянської та музейної педагогіки, які сприяють формуванню ціннісних орієнтирів (толерантності, патріотизму, поваги до різноманіття).

Основними результатами роботи є виокремлення таких положень та аргументів: діяльнісний підхід (практика) формує у майбутнього педагога активну громадянську позицію, яка включає соціальну відповідальність та повагу до прав людини; ціннісний компонент громадянської компетентності, набутий у практиці, є необхідною морально-етичною передумовою для створення толерантного інклюзивного середовища; інтерактивні навички, отримані в процесі практики, є базовими для роботи з гетерогенним складом учнів в інклюзивному класі.

У статті представлено конкретну методику використання музейно-археологічної практики. Цей досвід дозволяє педагогу навчитися персоналізувати навчання та організовувати групову роботу таким чином, щоб забезпечити активне включення кожного учня, що є прямим результатом високої громадянської та методичної компетентності.

У кінцевих положеннях автори наголошують, що формування громадянської компетентності через діяльнісні практики є стратегічним напрямом підготовки педагогів. Лише громадянсько свідомий і методично гнучкий вчитель здатний повною мірою реалізувати принципи інклюзії, забезпечуючи рівність та гідність кожної дитини в освітньому процесі.

Результати дослідження можуть бути використані для модернізації навчальних планів педагогічних університетів, впровадження діяльнісних практик (польових, музейних) для розвитку громадянської компетентності. Це сприятиме підготовці педагогів, які володіють необхідними ціннісними та методичними інструментами для роботи в інклюзивному освітньому середовищі.

3. СИСТЕМНИЙ СУПРОВІД ТА КОНТЕКСТУАЛІЗАЦІЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ІНКЛЮЗИВНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

1. Олексенко, С. В., & Савченко, С. В. (2024). Громадянська компетентність як важлива складова фахового зростання сучасного вчителя. У *Entwicklung des wissenschaftlichen Denkens (Book 31. Part 3)*, (с. 104–111). Scientific World-Net Akhat AV. <https://doi.org/10.30890/2709-2313.2024-31-00-001>

У статті акцентовано увагу на громадянській компетентності як ключовому елементі професійної зрілості та фахового зростання сучасного

вчителя. Вона розглядається не просто як додаткова якість, а як ціннісний стрижень діяльності педагога, необхідний для виконання його місії в умовах демократичного суспільства та, зокрема, інклюзивного освітнього простору.

Авторами обґрунтовано актуальність дослідження необхідністю підготовки педагога, який є активним громадянином і носієм демократичних цінностей. Актуальність посилюється вимогами до гуманізації освіти та розширення інклюзивних практик, де громадянська компетентність вчителя забезпечує толерантність, повагу до прав усіх суб'єктів освітнього процесу та прийняття індивідуальних відмінностей.

Теоретично обґрунтовано та визначено роль, зміст і місце громадянської компетентності в загальній структурі фахового зростання сучасного вчителя, підкреслюючи її значущість для роботи в інклюзивному та демократичному середовищі.

Проаналізовано сутність поняття «громадянська компетентність» у контексті професійної підготовки педагогів; виокремлено її ключові структурні компоненти (ціннісний, знаннєвий, діяльнісний); обґрунтовано її інтеграційну роль у системі фахового зростання вчителя.

Науковою новизною в дослідженні є концептуалізація громадянської компетентності як системної та неперервної умови для професійного зростання вчителя. Обґрунтовано, що ця компетентність є інтегруючим фактором для успішного впровадження інклюзивних принципів через ціннісні орієнтири (повага, рівність, права людини).

Дослідження базується на положеннях компетентнісного підходу, концепціях громадянської освіти, а також на ідеях неперервної професійної освіти та фахового зростання педагогічних кадрів у контексті сучасних світових викликів.

Основними результатами роботи є виокремлення таких положень та аргументів: громадянська компетентність є критично важливою для формування професійної готовності вчителя до роботи в умовах соціального та освітнього різноманіття (тобто в інклюзії); вона забезпечує здатність педагога до соціальної

активності, прийняття рішень на засадах права та толерантної взаємодії з усіма учасниками освітнього процесу; без розвиненої громадянської компетентності фахове зростання вчителя в сучасному демократичному суспільстві є неповноцінним.

У статті представлено детальну характеристику громадянської компетентності вчителя та обґрунтовано механізми її формування в процесі неперервної професійної освіти. Визначено, що саме ціннісний компонент цієї компетентності робить педагога ефективним агентом інклюзивних змін.

У кінцевих положеннях авторки вказують на те, що громадянська компетентність є фундаментальною передумовою для повноцінного фахового зростання сучасного вчителя. Вона визначає його здатність бути носієм демократичних та гуманістичних цінностей, які є необхідними для успішної реалізації інклюзивного освітнього середовища.

Результати дослідження можуть бути використані для коригування та удосконалення навчальних програм закладів вищої та післядипломної педагогічної освіти. Зокрема, вони є основою для розробки тренінгів, спецкурсів та методичних рекомендацій, спрямованих на посилення громадянсько-ціннісної підготовки вчителів до роботи в інклюзивних класах.

2. Клименко, Н., Олексенко, С., & Савченко, С. (2025). Status of implementation of the “teacher’s professional standard”: psychological competence of teachers of historical and civic education. *Modern Engineering and Innovative Technologies*, 3(38-03), 20–28. <https://doi.org/10.30890/2567-5273.2025-38-03-011>

У статті акцентовано увагу на аналізі імплементації Професійного стандарту вчителя в частині, що стосується психологічної компетентності викладачів історичних та громадянських дисциплін. Це є важливим, оскільки саме психологічна та громадянська компетентності спільно формують ціннісно-емоційну та практичну готовність педагога до роботи в соціально-різноманітному та інклюзивному освітньому середовищі.

Авторкою обґрунтовано актуальність дослідження необхідністю відповідності професійної діяльності педагогів сучасним державним вимогам (Професійний стандарт). У контексті інклюзії актуальність посилюється потребою у психологічній стійкості, емпатії та готовності педагога до роботи з індивідуальними освітніми потребами та забезпечення психологічної безпеки всіх учасників освітнього процесу.

Проаналізовано статус впровадження Професійного стандарту вчителя та визначено роль і зміст психологічної компетентності у формуванні професійної готовності вчителів історичної та громадянської освіти; проведено аналіз основних положень Професійного стандарту, що стосуються громадянської та психологічної компетентностей; визначено структурні компоненти психологічної компетентності; обґрунтовано взаємозв'язок між психологічною готовністю вчителя та його здатністю ефективно реалізовувати громадянську освіту та принципи інклюзії.

Науковою новизною в дослідженні є комплексний аналіз вимог до психологічної компетентності у контексті Професійного стандарту та її інтеграція з громадянською компетентністю. Обґрунтовано, що психологічна готовність є функціональною передумовою для реалізації ціннісного компоненту громадянської компетентності (толерантності, емпатії), що є ключовим для інклюзивного середовища.

Дослідження базується на положеннях Професійного стандарту вчителя, компетентнісного підходу та працях з психології педагогічної діяльності та громадянської освіти.

Основними результатами роботи є виокремлення таких положень та аргументів: психологічна компетентність є невід'ємною від громадянської; здатність педагога до емпатії та саморегуляції (психологічна складова) прямо впливає на його здатність створювати толерантне та недискримінаційне середовище (громадянська складова); імплементація стандарту вимагає посилення уваги до розвитку емоційної стійкості та психологічної культури педагога, необхідних для роботи з різноманіттям в інклюзії.

У статті представлено узагальнення вимог до психологічної компетентності та надано практичний аналіз прогалин у її формуванні. Виявлено, що для підвищення ефективності громадянської освіти, особливо в інклюзивних умовах, критично важливо розвивати здатність педагога до рефлексії та психологічної стійкості.

У кінцевих положеннях авторки наголошують, що успішна реалізація Професійного стандарту та завдань громадянської освіти залежить від інтегрованого розвитку громадянської та психологічної компетентностей. Саме цей комплекс забезпечує професійну готовність педагога до роботи в умовах інклюзії, де психологічний комфорт та повага до прав дитини є пріоритетом.

Результати дослідження можуть бути використані для внесення коректив у програми післядипломної освіти та підвищення кваліфікації педагогів. Вони слугують основою для розробки тренінгів та методичних посібників, спрямованих на розвиток психологічної культури та громадянської толерантності, необхідних для роботи в інклюзивному освітньому просторі.

3. Терепищій, С. (2025). Підготовка вчителя початкової школи до роботи в умовах різноманіття: людиноцентрована, інклюзивна та цифрова модель компетентностей. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*, (220), 345-350. <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2025-1-220-345-350>

Дослідження базується на працях вітчизняних та зарубіжних науковців у галузі інклюзивної освіти, громадянської та професійної компетентності, теорії цінностей. Автор посилається на роботи, що розкривають педагогічні та психологічні аспекти роботи з дітьми з особливими освітніми потребами.

У роботі використано аналіз та синтез науково-педагогічної та методичної літератури з проблеми дослідження. Проведено порівняння та узагальнення

вітчизняного та зарубіжного досвіду. Застосовано моделювання для створення структури громадянської компетентності педагога в інклюзивному середовищі.

Автором доведено, що громадянська компетентність педагога в інклюзії є багатокомпонентною, включаючи ціннісний компонент: усвідомлення важливості прав людини, прийняття різноманіття, емпатія; когнітивний компонент: знання законодавства, теорії інклюзії, механізмів соціальної інтеграції; діяльнісний компонент: вміння організовувати спільну діяльність, застосовувати диференційовані підходи, вирішувати конфлікти та відстоювати права учнів.

У статті представлено характеристику кожної складової та надано рекомендації щодо їх розвитку через систему післядипломної педагогічної освіти. Визначено, що розвиток цієї компетентності можливий через тренінги, кейс-методи та рефлексивні практики.

Зроблено висновки, що громадянська компетентність є невід'ємною частиною професіоналізму сучасного педагога, який працює в інклюзивному освітньому просторі. Її розвиток є ключовою умовою для створення дійсно інклюзивного середовища та забезпечення якісної освіти для всіх дітей.

Зазначено, що подальшого вивчення потребує питання розробки конкретних діагностичних методик для оцінки рівня сформованості громадянської компетентності педагогів, а також впровадження інформаційно-аналітичного супроводу для її ефективного розвитку.

Результати дослідження можуть бути використані в системі підготовки та перепідготовки педагогічних кадрів, при розробці навчальних програм для підвищення кваліфікації.

Здійснивши узагальнення й упорядкування наукових здобутків з питань розвитку громадянської компетентності педагогів для роботи в інклюзивному освітньому середовищі (2024-2025 рр), наголосимо, що з огляду на повномасштабну агресію та повоєнне відновлення, громадянська компетентність

педагогів набуває критичної важливості. Вона розглядається не лише як професійна якість, а як фундамент національної ідентичності та демократичних цінностей, що є ключовим для соціального відновлення та ефективної роботи в інклюзивному освітньому середовищі (ІОС). Незважаючи на ґрунтовні дослідження концептуальних засад та окремих інноваційно-методичних підходів до формування цієї компетентності, залишається недостатньо розробленою цілісна, інформаційно-аналітична та системна модель супроводу. Ця прогалина унеможлиблює ефективний моніторинг, діагностику та створення індивідуальних траєкторій неперервного розвитку педагога. Ефективний розвиток громадянської компетентності потребує системного управлінського механізму, яким є інформаційно-аналітичний супровід. Цей механізм базується на сучасних цифрових інструментах і дозволяє впроваджувати людиноцентровану, інклюзивну та цифрову модель компетентностей. Інформаційно-аналітичні дані

Інформаційно-аналітичні дані

**ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИЙ СУПРОВІД
РОЗВИТКУ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
ПЕДАГОГІВ ДЛЯ РОБОТИ В ІНКЛЮЗИВНОМУ
ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ**

**INFORMATION AND ANALYTICAL SUPPORT
FOR THE DEVELOPMENT OF CIVIC COMPETENCE OF
EDUCATORS FOR WORK IN AN INCLUSIVE
EDUCATIONAL ENVIRONMENT**

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ ОГЛЯД

Bibliographical Review

Частина 2

Part 2

Освіта і наука в умовах війни (онлайн-проект)

Е-ресурс «Віртуальний читальний зал освітянина
ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського»

<https://dnpb.gov.ua/?p=28858>

Упорядник

Г. В. Міськов

Відповідальний за випуск

О. П. Лучанінова

Виконано на розв'язання завдань прикладного наукового дослідження
«Інформаційно-аналітичний супровід психологічної науки у воєнний і повоєнний періоди України»
(2024–2025), науковий керівник О. П. Лучанінова

Рекомендовано до оприлюднення вченою радою
ДНПБ України ім. В.О.Сухомлинського
Протокол №14 від 27.10.2025 р.

Державна науково-педагогічна бібліотека України
імені В. О. Сухомлинського
вул. М. Берлінського, 9, м. Київ, 04060, Україна
Тел. +380 44 476-22-14, E-mail: siase@dnpb.gov.ua

